

Determinanty životní spokojenosti a materiálních životních podmínek v prvním roce pandemie covidu-19¹

Sylva Höhne

Abstrakt

Článek se zabývá současnou materiální životní úrovní a životní spokojeností české populace a vlivem, který na ně měla koronavirová pandemie. Analýza využívá data pilotní studie výzkumu Současná česká rodina, který je součástí mezinárodního výzkumného programu Generations and Gender Programme. Materiální životní podmínky a celková životní spokojenost jsou spolu úzce provázány. Jsou přitom determinovány i dalšími faktory, především ekonomickým a sociálním zázemím, fyzickým a psychickým zdravím. Pandemie covidu-19 a související protiepidemická opatření značně (negativně) ovlivnila životy občanů ČR po materiální i nemateriální stránce. Mezi prosincem 2020 a dubnem 2021 klesla životní spokojenost a duševní pohoda populace ČR, zvláště pak mladých lidí do 30 let. Nepříznivě se v životní spokojenosti projevilo také zhoršení příjmové úrovně. Životní pohodu rodin s dětmi do 15 let snižovalo obtížnější sladování pracovních a rodinných závazků v souvislosti se zajištěním péče o děti a s distančním vzděláváním dětí.

Klíčová slova: materiální životní podmínky, životní spokojenost, pandemie covid-19, kvantitativní výzkum, Česká republika

Abstract

The article addresses the current material standard of living and life satisfaction of the Czech population and the impact of the coronavirus pandemic. The analysis employs data from a pilot study of the Generations and Gender Survey, which forms part of the international Generations and Gender Programme research agenda. Material living conditions and overall life satisfaction are closely related. The analysis also considered other factors, especially economic and social conditions and physical and mental health. The Covid-19 pandemic and the related anti-epidemic regulations significantly (negatively) affected the lives of Czech citizens both materially and non-materially. Between December 2020 and April 2021, the life satisfaction and mental well-being of the Czech population, especially young people under 30, declined. The deterioration of the income level also exerted an adverse effect on the level of life satisfaction. The well-being of families with children under the age of 15 was reduced by more difficult work-life balance obligations with respect to the provision of childcare and the distance education of children.

Keywords: material living conditions, life satisfaction, Covid-19 pandemic, quantitative research, Czech Republic

Úvod

Sociálně-ekonomické podmínky života se v České republice v posledních 20 letech v souhrnu vzato spíše zlepšovaly. Ekonomika zaznamenala nejprve poměrně úspěšné období růstu (2004–2008), který byl spojen se vstupem země do Evropské unie. Následně sice čelila důsledkům globální finanční krize (2009) a dále ekonomické recese v souvislosti s úspornými opatřeními vládního sektoru (2012–2013), v dalších letech byl však patrný návrat ke konjunkturu doprovázené růstem zaměstnanosti a nominálních i reálných mezd (od roku 2015). Dlouhodobé zlepšování celkové finanční a materiální úrovně domácností je zřejmé jak z každoročního zvyšování příjmů domácností, tak ze subjektivně vnímané větší dostatečnosti příjmů na nutné i méně zbytečné výdaje domácností (ČSÚ, 2022; CVVM, 2021a, 2021b). Výzkumy dokládají také rostoucí spokojenost se životem vyjadřovanou občany ČR, především pak od roku 2013 po ekonomické recesi (CVVM, 2020a; OECD, 2020; Eurostat, 2019).

V březnu 2020 byli v České republice potvrzeni první nemocní s covidem-19. Přetrvávání pandemie do dnešních dní, její prohlubování v různých vlnách a také související protiepidemická opatření znamenaly poměrně značný zásah do ekonomiky

a osobního, rodinného i pracovního života českých občanů. K tomu se od podzimu roku 2021 přidala rostoucí inflace a energetická krize vyznačující se vzestupem cen energií. Zaměříme-li se na důsledky pandemie pro život jedinců a rodin, pak je možné sledovat nejen její dopady na finanční zajištění domácnosti (příjmovou situaci, pracovní postavení apod.), ale také na duševní pohodu a spokojenost.² Rozdílně se přitom pandemie dotýkala mužů a žen, bezdětných a rodičů s dětmi, mladších a starších generací, výdělečně činných a ekonomicky neaktivních důchodců či pracujících v různých odvětvích atd. (srov. např. PAQ Research, nedat.; Eurofound, 2020; Menzel, Miotto, 2020).

Jednotlivé oblasti života jedinců (práce, rodina, finance, zdraví, vztahy, osobní zájmy, duševní pohoda aj.) jsou velmi úzce provázány. Radost a uspokojení z jedné sféry se může synergicky přelévat do dalších oblastí, nebo naopak může být v jistém kontrastu s nespokojeností či nedostatkem v jiné sféře. V širším pojetí se můžeme soustředit na vztah materiálních životních podmínek na straně jedné a duševní rovnováhy či životní spokojenosti na straně druhé. Cílem tohoto článku je postihnout determinanty materiální životní úrovně a životní spokojenosti a dále specifikovat, zda pandemie vedla k jejich proměně. Současně je

cílem ověřit hypotézu, zda jsou materiální podmínky závislé pouze na sociálně-ekonomických charakteristikách a zda je s lepší materiální úrovní spojena i větší životní spokojenost. Třetí hypotézu představuje negativní dopad pandemie na tyto dvě sféry. Pro jejich ověření bude využita vícenásobná lineární regrese.

Materiální podmínky a životní spokojenost

Materiální životní podmínky domácnosti lze pojímat z různých úhlů pohledu. Například z hlediska aktuální příjmové situace a zhodnocení míry obtížnosti vycházení s měsíčními příjmy, která tak nepřímo zohledňuje i výdaje domácnosti; podle hodnoty majetku a vnímání, nakolik se domácnost cítí být bohatá či chudá; podle míry úspor a zadlužení nebo s ohledem na finanční dostupnost různých materiálních či nematériálních statků. Z těchto běžně užívaných ukazatelů lze konstruovat i další indikátory, např. míru příjmové chudoby (tj. podíl osob žijících v domácnostech s příjmem nižším než zvolená hranice chudoby) či materiální deprivace, která za materiálně deprivované považuje osoby, jež uvedly nedostatek či neuspokojivou situaci u několika specifických položek (viz níže). Při podrobném popisu životní úrovně domácnosti je

vhodná jejich kombinace, neboť každý z ukazatelů vypovídá o mírně odlišných skutečnostech, vzájemně se přitom částečně prolínají (více viz Večerník, Mysíková, 2015). Finanční a materiální úroveň domácností do značné míry závisí na její socio-demografické struktuře. Patrné jsou rozdíly v příjmové úrovni podle úplnosti rodiny, příp. typu partnerského soužití, počtu a věku dětí, počtu výdělečně činných osob atd. (ČSÚ, 2022; Sirovátka a kol., 2015).

Spojitostí finančního zajištění s životní spokojeností se zabývala řada sociologických i sociálně-psychologických studií (např. Hamplová, 2004, 2015; Večerník, 2016; Mlčoch, 2007; Slezáčková, 2010; Gauth, 2021; FitzRoy, Nolan, 2022; Gilbert, 2009). Životní spokojenost přitom bývá pojímána souhrnně jako celková spokojenost s životem, často je však různě zužována či naopak rozšiřována o pocity štěstí, subjektivní blahobyt, kvalitu života apod. Autoři takto zaměřených studií ve svých analýzách mnohdy narážejí na tzv. Easterlinův paradox. Tento ekonom ze svých výzkumů odvodil, že i když jsou bohatší lidé v průměru spokojenější než ti chudší, neplatí stejný poměr pro srovnání mezi ekonomicky bohatšími a chudšími zeměmi a spokojenost lidí se nezvyšuje úměrně s růstem příjmu (Easterlin, 1974). Jeho závěry byly později různě revidovány (blíže viz Salačová, 2015; Večerník, 2016; Mlčoch, 2007). Vliv ekonomických faktorů (práce, příjmů aj.) na životní spokojenost nicméně zůstává zřejmý, podstatné jsou ale i další faktory, socio-demografické či zdravotní. Spokojenost klesá se zvyšujícím se věkem, vyšší bývá spíše u vysokoškoláků, u lidí žijících v partnerství, převážně pak sezdáném (Hamplová, 2004, 2015; OECD, 2020). Jak dále uvádí Hamplová (2015), přítomnost dítěte v domácnosti přispívá k vyšší životní spokojenosti více u žen než u mužů, nicméně jen u žen žijících v partnerském svazku. V průměru spíše nepatrné odlišnosti ve spokojenosti mezi muži a ženami pak nabývají na významu spolu s dalšími charakteristikami (vzděláním, partnerstvím apod.). Důležitou roli má také určité sociální zázemí a fyzický i psychický zdravotní stav.

Prozatímní dopady pandemie covidu-19 na život jedinců a rodin jsou nepopiratelné a dotýkají se jak jejich materiálních podmínek, tak duševního zdraví a společenského života. Na datech projektu Život během pandemie lze pozorovat například výrazné změny v pracovní činnosti osob (omezení pracovní aktivity, využívání práce z domova), v jejich příjmové úrovni (snížení příjmů, potíže se splácením půjček), sociálních aktivitách (omezení osobních kontaktů, společenských a volnočasových aktivit) nebo psychické pohodě (častější příznaky deprese, úzkosti) (PAQ Research, nedat.). Výsledky šetření CVVM (2020b) pak dokládají pokles spokojenosti ve všech sledovaných oblastech života v průběhu pandemie, kdy byl nejvyšší propad zaznamenán u spokojenosti s duchovním nebo náboženským životem a následně s pocitem bezpečí. Ži-

votní spokojenost rostla s výší vzdělání, s lepším zdravím i lepší životní úrovní. Z hlediska věku však byla patrná nejníže celková spokojenost u mladých lidí ve věku 18–24 let a naopak nejvyšší u 65letých a starších respondentů. S věkem přitom spokojenost nerostla lineárně. V dílčích oblastech života pak byli mladí lidé oproti ostatním věkovým skupinám nejméně spokojeni se svými osobními vztahy, s tím, co se jim v životě daří dosahovat, a s jistotou budoucnosti. Zajímavý je také pohled, který ve své studii zabývající se vlivem vládních protiepidemických restrikcí na životní spokojenost přinesli Clark a Lepinteur (2021). Poukazují na to, že přísnější vládní opatření snižují životní spokojenost obyvatel, zvláště žen, osob s nižší stabilitou na trhu práce, ale i lépe příjmově zajištěných lidí.

Data a metodologie

Pro analýzu současné materiální životní úrovně a životní spokojenosti české populace byla využita data pilotní studie výzkumu Současná česká rodina, který je součástí mezinárodního výzkumného programu Generations and Gender Programme.³ V rámci tohoto šetření bylo v prosinci 2020 a následně opět v dubnu 2021 dotázáno na 1 200 mužů a žen ve věku 18 až 69 let, kteří s ohledem na věk a pohlaví reprezentují dospělou populaci ČR (Kreidl a kol., 2021a, 2021b). Do následující analýzy tak bylo zahrnuto 1 187 respondentů. Dubnové šetření, založené na kratším dotazníku převážně hodnotícím vliv pandemie, mělo doplňkový charakter k hlavnímu prosincovému výzkumu. Zatímco prosincová vlna sběru probíhala v době určitého „zklidnění“ pandemie a rozvolnění protiepidemických opatření, dubnový výzkum následoval po období relativně vysokých počtů osob nakažených nemocí covid-19 a striktním lockdownu omezujícím dokonce volný pohyb osob mezi okresy ČR.⁴

Jak již bylo uvedeno výše, materiální životní podmínky domácnosti lze pojímat z různých hledisek. Pro posouzení její dlouhodobější finanční úrovně zohledňující pokrytí základních životních potřeb či méně zbytných výdajů jsou vhodným indikátorem jednotlivé ukazatele materiální deprivace. Je přitom možné sledovat, jaké konkrétní položky si domácnost nemůže dovolit. Lze také vytvořit souhrnný ukazatel vyjadřující, kolik položek (z celkového nabízeného počtu) není pro domácnost finančně dosažitelných. Naše pozornost byla pro tuto analýzu zaměřena na to, zda si domácnost může dovolit zajistit či uspokojit vybrané materiální a sociální potřeby svých členů⁵: udržovat v bytě teplo podle přání; zaplatit si každý rok týdenní dovolenou mimo domov; vyměnit opotřebený nábytek; nahradit obnošené oblečení novým; jíst maso, drůbež nebo ryby (nebo vegetariánské alternativy) každý druhý den; vzít si přátele nebo příbuzné na oběd (večeři apod.) alespoň jednou měsíčně; čelit neočekávaným výdajům; použít auto/dodávku pro osobní potre-

bu; mít dva páry správně padnoucí obuvi; utratit každý týden určitou malou částku čistě pro sebe; mít pravidelné volnočasové aktivity; mít doma internet; citnout se během posledních 12 měsíců v situaci, kdy nebyli schopni zaplatit v termínu splátku hypotéky, nájem, poplatky spojené s bydlením nebo splátky ostatních půjček, úvěrů a leasingů (Cronbachovo alfa je 0,83).

Z dichotomických odpovědí typu ano–ne na těchto 13 otázek byla vytvořena nová spojitá proměnná nabývající hodnot 0 až 13, přičemž vyšší číslo indikuje horší materiální situaci, resp. větší materiální deprivaci domácnosti. Finančně nejméně dosažitelná je obnova bytového vybavení novým nábytkem, kterou si podle vlastních slov nemůže dovolit téměř každá čtvrtá domácnost. Přibližně pětina domácností nemá dostatek peněžních prostředků na neočekávané výdaje, na zaplacení týdenní dovolené a na to, aby mohla alespoň jednou do měsíce pozvat své blízké na oběd či večeři. Naopak k finančně relativně nejlépe dostupným položkám z tohoto seznamu se řadí přístup k internetu (který nemá necelé 1 %), pořízení padnoucí obuvi (2 %), nového oblečení (4 %) a uspokojivě vytápění bytu (4 %). V souhrnu jsou všechny uvedené položky finančně dostupné pro mírně nadpoloviční většinu domácností, na jednu nebo dvě nedosáhne 21 %, na tři nebo čtyři 11 %, na pět nebo šest 7 % a na sedm nebo osm 4 % domácností. Více položek si nemůže dovolit celkem 1 % domácností.⁶

Životní spokojenost je v datech výzkumu Současná česká rodina měřena pomocí jedenáctibodové stupnice, kde 0 znamená naprosto nespokojený/á se svým životem a 10 naprosto spokojený/á, tzn. čím vyšší hodnota, tím vyšší spokojenost. Průměrné hodnocení spokojenosti dosáhlo v prosinci 2020 7,4, přičemž modus i medián byl 8. Za zcela spokojené se pokládalo 11 % respondentů, druhou nejvyšší kategorii zvolilo dalších 18 %. Naproti tomu převažující nespokojenost vyjádřenou volbou bodů 0–4 na škále deklarovalo jen 6 % dotázaných, prostřední hodnotu (5) 10 %.

Pro hledání faktorů ovlivňujících materiální podmínky a životní pohodu byla využita vícenásobná lineární regrese. Lze ji vyjádřit prostřednictvím rovnice:

$$1) Y = b_0 + b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + \dots + b_n * X_n,$$

kde závisle proměnnou (Y) představuje v prvním případě míra materiální deprivace, přičemž platí, že s vyšší hodnotou je spojena vyšší míra nepohody či deprivace. V druhém modelu je závisle proměnnou životní spokojenost, kdy se vyšší hodnota pojí s vyšší spokojeností. Konstanta b_0 specifikuje hodnotu závisle proměnné při hypoteticky nulových hodnotách zahrnutých vysvětlujících proměnných (X). Vliv každé nezávisle proměnné (X_1 až X_n) pak lze odhadovat pomocí regresních koeficientů b_1 až b_n . Jednotlivé faktory vstupovaly do modelu prostřednictvím metody enter. Předpoklady regresní analýzy byly splněny.⁷

Za vysvětlující faktory (X) byly zvoleny následující proměnné, přičemž ty kategorizované byly překódovány na dummy proměnné: *věk* respondenta jako spojitá proměnná, případně sledovaný zařazením do příslušné generace (1951–1960, 1961–1970, 1971–1980, 1981–1990 a 1991–2002 jako referenční), *pohlaví respondenta* (žena jako ref. kategorie), *soužití s partnerem* ve společné domácnosti („ne“ jako ref. kategorie), *přítomnost dítěte mladšího 15 let* v domácnosti („ne“ jako ref. kategorie), *ekonomická aktivita* respondenta (výdělečně činná osoba /zaměstnanec nebo OSVČ/ jako ref. kategorie) a *nejvyšší dokončené vzdělání* jako spojitá proměnná (podle základních kategorií ISCED⁹). Spojitou proměnnou je také míra *vycházení s příjmem* sledovaná prostřednictvím šestistupňové škály od velmi snadno po velmi obtížně a dále *subjektivní vnímání zdravotního stavu* s využitím pětistupňové škály od velmi dobrého po velmi špatný. Pro zjišťování vlivu bytové situace bylo bydlení ve vlastním bytě/domě referenční kategorií pro bydlení v nájmu a v jiné formě bytu (tj. bydlení zdarma v bytě rodičů, družstevní byt, jinak). Zařazeny byly rovněž *indikátory duševní pohody a sociálního zázemí*.

Pro sledování osamělosti či naopak určitého sociálního zázemí bylo využito šest výroků měřících míru osamělosti jedince podle konstruktu De Jong Gierveldovy škály (De Jong Gierveld, Van Tilburg, 2006). Cílem otázky bylo zjistit, do jaké míry se respondentů v poslední době týkaly následující okolnosti (ano–částečně–ne): (a) existuje mnoho lidí, na které se mohu v případě potíží obrátit; (b) zažívám pocit prázdnoty, marnosti; (c) chybí mi kontakt s lidmi; (d) znám mnoho lidí, kterým mohu naprosto důvěřovat; (e) často se cítím odmítaný/á; (f) znám dost lidí, kteří jsou mi blízcí. Osamělost je přitom možné brát v úvahu takto v souhrnu nebo ještě rozlišit dva její dílčí aspekty. Nová proměnná specifikující *ukazatel citové osamělosti* (emotional loneliness score) vzniklá započtením každé neutrální či kladné odpovědi na negativně formulované otázky (b, c, e) tak nabývá hodnot od 0 do 3. Na druhou stranu neutrální nebo záporné odpovědi na pozitivně položené otázky (a, d, f) daly vzniknout *ukazateli sociální osamělosti* (social loneliness score) s hodnotami obdobně od 0 do 3. Pro oba dílčí ukazatele i pro souhrnný indikátor osamělosti v životě (s hodnotami 0 až 6) pak platí, že čím vyšších hodnot nabývá, tím vyšší míru osamělosti jedinec pociťuje.

Dokreslit (aktuální) duševní pohodu dotázaných pomáhá ještě *ukazatel deprese*. Ten vychází z četnosti zažívaných pocitů (v uplynulém týdnu před vyplněním dotazníku) stylizovaných do pěti výroků: měl/a jsem pocit, že se nemohu zbavit sklíčenosti, ani s pomocí rodiny či přátel; měl/a jsem depresi; měl/a jsem pocit, že můj život je neúspěšný; měl/a jsem pocit strachu; byl/a jsem smutný. Nasčítáním jednotlivých odpovědí podle škály nikdy (1), někdy (2), často (3) a většinou nebo neustá-

le (4) vznikla nová proměnná nabývající hodnot od 5 do 20. S vyšším číslem se pak pojí vyšší míra deprese.

Dubnová vlna šetření Současná česká rodina umožnila zachytit změny ve vybraných oblastech života jedinců v souvislosti s pokračujícími pandemií i v jejich celkové životní spokojenosti. Průměrná (6,7) i mediánová (7) hodnota spokojenosti na škále 0 až 10 přitom naznačila poměrně nemalé snížení životní pohody ve srovnání s prosincem 2020 (7,4, resp. 8). V průměru nejméně spokojeni s životem byli v prosinci i dubnu mladí lidé do 30 let, průměrná míra spokojenosti navíc u nich v daném období nejvíce klesla (o 1 stupeň). Celkově až každý druhý respondent v dubnu zvolil nižší míru spokojenosti než v prosinci, naproti tomu „jen“ každý pátý se na jaře cítil spokojenější než před pěti měsíci a každý třetí vyjádřil stejnou míru spokojenosti v obou vlnách šetření.

Základní socio-demografické proměnné (pohlaví, věk, vzdělání respondenta a přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti) byly shodné za prosincové i dubnové šetření. V nezměněné podobě byla v analýze použita také forma bydlení, u níž sice nemáme zachyceny případné změny, ale současně za dobu pěti měsíců výraznější zvrát neocikáváme. Podobně je tomu v případě míry sociální a citové osamělosti, která byla zjišťována pouze v prosincovém šetření a která vyjadřuje spíše dlouhodobější sociální zázemí. Naproti tomu míra deprese může citlivěji reagovat na případné změny v psychickém rozpoložení jedince. Data výzkumu Současná česká rodina přitom díky zahrnutí příslušných otázek v obou vlnách šetření umožňují porovnat její výskyt a zá-

važnost s ohledem na různé fáze vývoje pandemie. V ekonomickém postavení respondenta a v jeho partnerském soužití nastaly v uvedeném mezidobí určité změny, analýza tak reflektuje jejich aktuální stav. Stejně jako v případě subjektivně vnímaného zdraví, které dotázaní hodnotili dle své stávající situace v dubnu 2021. Míra vycházení s příjmem domácnosti byla sledována pouze v prosinci, stejně tak míra materiální deprivace. Jako možný ekonomický faktor ovlivňující životní pohodu v dubnu tak byla do analýzy zahrnuta pociťovaná změna finanční situace domácnosti v průběhu pandemie, a to na pětistupňové škále od výrazného zhoršení po výrazné zlepšení. Třetina dotázaných přitom vyjádřila určité zhoršení příjmové situace, necelá desetina zlepšení, ostatní změnu nezaznamenali. Do lineární regrese byla změna finanční situace přidána jako dummy proměnná, kdy referenční kategorií představovala „žádná změna v této oblasti“.

Výsledky analýzy

Úvodní deskriptivní analýza naznačovala vyšší materiální deprivaci u žen, u respondentů žijících bez partnera, s nižším dosaženým vzděláním, bez výdělečné činnosti a spíše u starších generací. Přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti se neukazovala býtli diferencujícím prvkem. Do modelu lineární regrese proto byly nejprve zahrnuty tyto základní socio-demografické proměnné. Výsledky prokázaly jejich signifikantní vliv¹⁰ na míru materiální deprivace domácnosti, síla modelu však byla velmi slabá (adj. $R^2=0,09$). Do modelu tedy byly přidány proměnné související s životní

Tabulka 1 Vliv vybraných faktorů na míru materiální deprivace domácnosti (prosinec 2020), vícenásobná lineární regrese

	Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty		
	B	S. E.	Beta	t	Sig.
Konstanta	-2,008	,305		-6,592	,000
Muž (ref. žena)	-,386	,100	-,088	-3,878	,000
Věk respondenta	,001	,004	,004	,181	,856
Vzdělání respondenta	-,078	,024	-,074	-3,279	,001
Žije s partnerem	-,385	,112	-,081	-3,441	,001
Žije s dítětem do 15 let	,066	,110	,015	,603	,547
Ekon. status (ref. zaměstnanec, OSVČ)	,217	,109	,046	1,992	,047
Vycházení s příjmem	,981	,043	,542	22,766	,000
Bydlení (ref. vlastnické) nájemní byt	,303	,128	,055	2,378	,018
jiná forma bytu	-,009	,160	-,001	-,058	,954
Subjektivní zdraví	,346	,063	,137	5,464	,000
Sociální osamělost	,094	,043	,049	2,202	,028

Pozn.: závisle proměnná – materiální deprivace, metoda Enter, adj. $R^2=0,44$, signifikance modelu je 0,000.

Zdroj: Současná česká rodina

úrovni domácnosti (vycházení s příjmy, bytová situace) a také „měkké“ charakteristiky, které by mohly zohlednit zařazení určitých sociálních aspektů v souhrnném indikátoru materiální deprivace (hodnocení zdraví, sociální osamělost). Rozšíření modelu přineslo vyšší míru vysvětlené variability, kdy zařazené nezávislé proměnné objasňují 44 % rozptylu materiální deprivace (tabulka 1).

Největší vliv na míru materiální deprivace má (při kontrole vlivu dalších proměnných) vycházení domácnosti s měsíčním příjmem, kdy větší obtíže při hospodaření s rodinným rozpočtem přináší vyšší materiální strádání. Složitější příjmová situace tak znesnadňuje nejen nakládání s běžným měsíčním příjmem, ale ztěžuje také uspokojování potřeb dlouhodobějšího charakteru. Horší materiální zajištění domácnosti je dále indikováno problematickejšími zdravotními stavem jejího představitele i jeho určitou sociální izolovaností. Chybějící sociální zázemí (blízcí lidé, na které se mohou obrátit o pomoc, kterým mohou důvěřovat) tak ztěžuje uspokojování materiálních (a sociálních) potřeb prezentovaných v indikátoru materiální deprivace. Relativně horší materiální zázemí představované bydlením v nájmu oproti vlastnickému bydlení rovněž negativně přispívá k vyšší míře materiální deprivace. Zde se pravděpodobně nepřímo promítá relativně vyšší zatížení domácnosti náklady na bydlení vykazované v nájemním bydlení ve srovnání s bydlením ve vlastním bytě. Ekonomická neaktivita, resp. chybějící výdělečná činnost je dalším významným faktorem zvyšujícím materiální deprivaci.

Socio-demografické charakteristiky respondenta ukazují na vyšší materiální deprivaci u žen v porovnání s muži. Vyšší vzdělání, zpravidla doprovázené lepší finanční situací jedince, podle očekávání snižuje materiální nedostatečnost domácnosti. Pozitivně působí také přítomnost partnera v domácnosti. Při kontrole působení ostatních proměnných na materiální deprivaci se neprokázal statisticky významný vliv výchovy předškolního nebo školou povinného dítěte v domácnosti. Roli nehrálo ani stáří respondenta, ať už sledované generačně či kontinuálně.

Základní socio-demografické charakteristiky respondenta byly využity i pro prvotní hledání významných faktorů ovlivňujících pocit životní spokojenosti. S výjimkou pohlaví vykázaly všechny zahrnuté proměnné „čistý“ signifikantní vliv na životní pohodu. Ta byla vyšší se zvyšujícím se věkem jedince¹¹, s vyšším stupněm jeho vzdělání, u dotázaných žijících v partnerství, s dítětem mladším 15 let v domácnosti a výdělečně činných. Procento vysvětlené variability životní spokojenosti však bylo zanedbatelné (adj. $R^2=0,04$). Přidáním finančních/materiálních aspektů do modelu a také těch zdravotních a sociálně-emočních se míra vysvětlené variability modelu zvýšila na 44 % (tabulka 2).

Nejvýznamnějším prediktorem životní spokojenosti se v prosinci 2020 ukázal být aktuální, subjektivně vnímaný zdravotní stav a citová deprivace. Čím hůře hodnotili dotázaní své zdraví a čím častěji zažívali pocit prázdnoty, cítili se odmítnaní nebo jim chyběl kontakt s lidmi, tím nižší byla jejich

životní pohoda. Významně na míru životní spokojenosti (při kontrole vlivu ostatních proměnných) působil rovněž pocit určité sociální izolace. Ti, již okolo sebe nemají lidi, kteří jsou jim blízcí, kterým mohou důvěřovat nebo na které se mohou kdykoliv obrátit, jsou ve svém životě mnohem méně spokojeni. Životní spokojenost byla snižována aktuálně (tzn. v prosinci 2020) vyšší četností výskytu depresivních nálad, pocitů životního neúspěchu, smutku, strachu či sklíčenosti. Z ekonomických faktorů¹² hrála roli míra materiální deprivace: čím byla vyšší, tím nižší byla životní pohoda. Přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti, po očistění od vlivu ostatních proměnných, již statisticky významně nenavýšovala životní spokojenost dospělých. Ani s rostoucím věkem respondenta či podle jeho věkových skupin se, při kontrole vlivu ostatních proměnných, životní uspokojení neměnilo. K životní spokojenosti zato významně přispívalo partnerské soužití.

Přetrvávání pandemie, vysoké počty nakažených v prvních měsících roku 2021 a doprovodná restriktivní opatření vlády, jež vyústila v březnové uzavření okresů a s tím spojené výrazné omezení volného pohybu osob, se do života občanů ČR promítlo velmi negativně. Na 84 % dotázaných se v dubnu 2021 domnívalo, že nálada ve společnosti se v souvislosti s pandemií od konce roku 2020 rozhodně (43 %) nebo spíše (41 %) zhoršila, zlepšení zaznamenalo jen necelých 5 % respondentů. A jak už bylo zmíněno výše, v průměru nižší byla i celková životní spokojenost dotázaných.

Zdravotní stav zůstal také v dubnu 2021 podstatným faktorem ovlivňujícím životní uspokojení, které se s lepším zdravím zvyšovalo, resp. s horším zdravím snižovalo (tabulka 3). Rovněž partnerství neztratilo při hodnocení životní spokojenosti svůj význam a ještě jej posílilo, neboť soužití s partnerem setrvává (při kontrole vlivu ostatních proměnných) jako stabilní pilíř životní spokojenosti. Svůj vliv na spokojenost v životě si zachovala také psychická pohoda, a to jak ta momentální vyžděná prostřednictvím míry deprese, tak ta trvalejší prezentovaná emoční a sociální osamělostí, kdy s vyšší citovou (a sociální) deprivací spokojenost s životem klesala, a naopak. Změna finanční situace domácnosti se do životní spokojenosti v dubnu 2021 nepromítla rovnoměrně. Statisticky významný vliv se prokázal pouze u pocíťovaného zhoršení finanční situace domácnosti, které vedlo k poklesu životní pohody jejího představitele. Podle dílčí analýzy přítomného zhoršení finanční úrovně domácnosti v důsledku pandemie vnímali častěji osoby samostatně výdělečně činné a nezaměstnaní (ve srovnání se zaměstnanci) a dále lidé se základním vzděláním oproti vysokoškolařům.¹³

Pohlaví, věk, vzdělání a ekonomická aktivita respondenta neměly při kontrole zahrnutých proměnných žádný vliv na životní spokojenost. Ve srovnání s prosincovou vlnou se ale v té dubnové zařadila mezi

Tabulka 2 Vliv vybraných faktorů na životní spokojenost (prosinec 2020), vícenásobná lineární regrese

	Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty		Sig.
	B	S. E.	Beta	t	
Konstanta	11,130	,299		37,270	,000
Muž (ref. žena)	-,097	,090	-,026	-1,077	,282
Věk respondenta	,006	,004	,038	1,415	,157
Vzdělání respondenta	-,031	,021	-,034	-1,449	,148
Žije s partnerem	,224	,100	,055	2,242	,025
Žije s dítětem do 15 let	,021	,098	,006	,214	,830
Ekon. status (ref. zaměstnanec, OSVČ)	,046	,097	,011	,473	,636
Bydlení (ref. vlastnické)					
nájemní byt	-,190	,113	-,040	-1,676	,094
jiná forma bytu	-,020	,142	-,003	-,142	,887
Materiální deprivace	-,061	,022	-,071	-2,736	,006
Subjektivní zdraví	-,466	,059	-,214	-7,860	,000
Citová osamělost	-,342	,051	-,187	-6,763	,000
Sociální osamělost	-,134	,038	-,082	-3,484	,001
Míra deprese	-,252	,020	-,371	-12,816	,000

Pozn.: závisle proměnná – životní spokojenost, metoda Enter, adj. $R^2=0,44$, signifikance modelu je 0,000.

Zdroj: *Současná česká rodina*

významné faktory přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti. Navzdory očekávání byl však tento vliv negativní, neboť snižoval životní spokojenost. Připomeňme, že dubnový sběr dat následoval po tvrdém březnovém lockdownu společnosti, kdy mj. došlo k uzavření škol i předškolních zařízení. Zátěž spojená s péčí o děti či s distanční výukou se tak mohla negativně promítnout do pocíťované životní pohody.

Závěr

Pilotní data výzkumu Současná česká rodina potvrdila, že materiální podmínky a životní spokojenost jsou spolu pozitivně korelovány (s lepší materiální úrovní je spojena vyšší životní spokojenost), přičemž jsou ovlivňovány i dalšími charakteristikami. Materiální podmínky domácnosti sledované prostřednictvím míry materiální deprivace jsou determinovány především ekonomickými faktory, významný vliv však má také socio-demografické složení domácnosti a dostupnost sociálního zázemí. Rovněž pro celkovou životní spokojenost je podstatné určité materiální zajištění, větší váhu ovšem mají psycho-sociální okolnosti. Do životní spokojenosti se kladně promítá zejména duševní pohoda, citové a sociální zázemí reprezentované jednak existencí blízkých osob, na které je možné se spolehnout, jednak absencí depresivních pocitů. Významný prediktorem v obou oblastech je zdravotní stav. Věk dotázaných nebyl sám o sobě (tj. při kontrole vlivu ostatních zahrnutých proměnných) významným činitelem, který by ovlivňoval míru materiální deprivace a životní spokojenosti, jako tomu bylo v jiných zemích (např. Gaut, 2021).

Prohlubování pandemie v prvních měsících roku 2021 a doprovodná vládní opatření, která vyvrcholila tzv. tvrdým lockdownem v březnu, negativně ovlivnily životy občanů ČR po materiální i nemateriální stránce. Podle dat výzkumu Současná česká rodina vnímal každý třetí dotázaný zhoršení finanční situace v důsledku pandemie, téměř každý druhý (44 %) zhoršení v oblasti pracovních podmínek či každý čtvrtý snížení kvality partnerského vztahu. Propad ve finanční úrovni přitom významně snižoval životní spokojenost. Vzhledem k poměrně nemalým obavám, jaké respondenti vyjadřovali směrem k očekávanému budoucímu vývoji jejich finanční situace, pracovních podmínek, rodinných vztahů apod., je žádoucí tyto nepříznivé dopady alespoň zmírňovat vhodně nastavenými opatřeními a podporou. V souladu s těmito výsledky, které podtrhují i závěry Clarka a Lepinteura (2021), je třeba citlivě zvažovat, jaké dopady mohou mít přímé vládní zásahy do života ekonomických subjektů i rodin. Na příkladu rodin s dětmi do 15 let lze doložit statisticky významné snížení životní spokojenosti v dubnu 2021 ve srovnání s prosincem 2020, do čehož se zřejmě promítlo obtížnější slaďování pracovních a rodinných závazků jak v případě péče o předškolní děti, tak v souvislosti s di-

Tabulka 3 Vliv vybraných faktorů na životní spokojenost (duben 2021), vícenásobná lineární regrese

	Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty	t	Sig.
	B	S. E.	Beta		
Konstanta	10,460	,338		30,972	,000
Muž (ref. žena)	-,080	,104	-,018	-,772	,440
Věk respondenta	,008	,005	,049	1,808	,071
Vzdělání respondenta	-,017	,024	-,017	-,716	,474
Žije s partnerem (duben)	,492	,115	,106	4,288	,000
Žije s dítětem do 15 let	-,220	,111	-,050	-1,974	,049
Ekon. status (duben) (ref. zaměstnanec, OSVČ)	-,078	,113	-,017	-,687	,492
Fin. situace (ref. bez změny) zhoršení	-,453	,110	-,099	-4,102	,000
zlepšení	,121	,173	,017	,702	,483
Bydlení (ref. vlastnické) nájemní byt	-,008	,130	-,001	-,059	,953
jiná forma bytu	-,049	,163	-,007	-,303	,762
Subjektivní zdraví (duben)	-,474	,067	-,192	-7,125	,000
Citová osamělost	-,225	,055	-,108	-4,115	,000
Sociální osamělost	-,143	,044	-,076	-3,242	,001
Míra deprese (duben)	-,278	,019	-,407	-14,727	,000

Pozn.: závisle proměnná – životní spokojenost, metoda Enter, adj. $R^2=0,40$, signifikance modelu je 0,000.

Zdroj: Současná česká rodina

stančním vzděláváním dětí v rámci plošného a poměrně dlouho trvajícího uzavření školských zařízení. S tím velmi pravděpodobně souvisí i vyšší výskyt příznaků deprese a úzkosti u žen s dětmi do 18 let (PAQ Research, nedat.). V souvislosti s přetrvávajícím nastavením genderové dělby rolí při péči o děti (Šťastná, 2021) by tak další uzavírání škol, ale i přísná opatření zasahující hlavně odvětví s vyšší zaměstnaností žen mohla ještě více oslabovat jejich pracovní postavení (srov. Menzel, Miotto, 2020). Posílena by tak měla být jak opatření podporující rovnost žen a mužů, tak opatření usnadňující slaďování pracovních a rodinných závazků.

Osobní spokojenost a psychická pohoda jsou významnými činiteli v hodnocení celkové životní spokojenosti. Přestože regresní analýza faktorů působících na životní uspokojení neprokázala rozdíly dle věku či věkových kategorií, je třeba upozornit na možné nesnáze nejmladší věkové skupiny dvaceti-letých (srov. CVVM, 2020b; PAQ Research, nedat.). Mladí lidé vykazují v generačním srovnání v pilotních datech výzkumu Současná česká rodina častější citovou osamělost, vyšší míru deprese a nejnižší životní spokojenost. Mezi oběma vlnami sběru dat navíc u mladých lidí míra deprese vzrostla nejvíce a životní spokojenost se naopak nejvíce propadla. Pomocí vyrovnat se se změnami životního stylu v důsledku pandemie by jim mohlo jak jejich sociální zázemí, které měli z pohledu sociální osamělosti

(v prosinci 2020) oproti starším generacím nejlepší, tak odborná psychologická pomoc. Podpora odborných psychoterapeutických pracovišť a zvyšování jejich dostupnosti by tak měla být nedílnou součástí v rámci řešení důsledků pandemie.

Nezahrnutí stejných otázek zjišťujících míru citové a sociální osamělosti v dubnovém šetření znemožňuje postihnout možné změny v této sféře. Nicméně zhoršení míry deprese i celkové životní spokojenosti, které ukázala v horizontu pěti měsíců pilotní data výzkumu Současná česká rodina, mohou být varovným signálem před možnými dlouhodobými negativními dopady pandemie na duševní zdraví.

- 1 Tento text vznikl v rámci projektu Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky (reg. č. TL03000338), který je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.
- 2 Blíže viz např. ČSÚ (https://www.czso.cz/csu/czso/hmu_cr), MPSV (<https://www.mpsv.cz/web/cz/statisticke-publikace-a-vybrane-statisticke-udaje-z-oblasti-prace-a-socialnich-veci>), CVVM (<https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/>), PAQ Research (<https://zivotbehempandemie.cz/projekt/>), NUDZ (<https://www.nudz.cz/media/tiskove-zpravy/>), VÚPSV (<https://www.vupsv.cz/tematicke-okruhy/covid-19/>), IDEA anti-COVID-19 (<https://idea.cerge.ei.cz/anti-covid-19/o-iniciative>).
- 3 Blíže k projektu a výzkumu viz <https://ggp-cz.fss.muni.cz/o-projektu>.
- 4 Denní přehled počtu osob s nově prokázaným onemocněním covid-19: https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19?utm_source=general&utm_

- medium=widget&utm_campaign=covid-19. Přehled vládních opatření v boji proti pandemii za rok 2021, příp. 2020: <https://www.vlada.cz/cz/epidemie-koronaviru/dulezite-informace/vladni-usneseni-souviselci-s-bojem-proti-epidemii-rok-2021-193536/>.
- 5 Jednotlivé položky jsou standardně zahrnuty v ukazateli materiální a sociální deprivace, se kterou pracují např. data šetření ČSÚ – Životní podmínky (viz <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-cdknb922a5>).
- 6 Z důvodu velmi nízkých četností v těchto kategoriích byli pro další analýzu respondenti nedosahující na 9 až 13 položek sloučeni do jedné skupiny. Tato úprava eliminující extrémní hodnoty byla účinná i v zájmu zvažované lineární regrese.
- 7 Např. závisle proměnná (materiální deprivace, životní spokojenost) je proměnná metrická, stejně tak nezávisle proměnné (viz dále v textu). Byla testována multikolinearita nezávisle proměnných, zkontrolovány případné odlehle hodnoty a linearita vztahů mezi proměnnými.
- 8 Viz např. https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace_vzdelani_cz_iscsed_2011.
- 9 Míra reliability měřená prostřednictvím Cronbachova alfa činí 0,73.
- 10 Při zahrnutí věku respondenta jako spojitě proměnné zvyšovala materiální deprivaci (při kontrole vlivu dalších proměnných) přítomnost dítěte v domácnosti. Při použití generací jako dummy proměnných místo věku byla zřejmá signifikantně vyšší materiální deprivace u generace čtyřicetiletých a padesátiletých (oproti nejmladší generaci dvacetiletých), při kontrole vlivu ostatních proměnných však svůj statistický význam ztratila přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti.
- 11 Při zahrnutí generací namísto věku jako spojitě proměnné se ale významné difference potvrdily pouze u nejstarší věkové kategorie (1951–1960), která dosahuje vyšší životní spokojenosti, oproti té nejmladší (1991–2002).
- 12 Hodnocení vycházení s příjmem bylo z výsledného modelu nakonec vyloučeno kvůli vysoké kolinearitě s mírou materiální deprivace (Pearsonův koeficient 0,627). Nicméně pokud bychom ho zahrnuli (namísto materiální deprivace), ukazuje se mezi životní spokojenosti a snadnějším vycházením s příjmy kladný vztah.
- 13 Výsledky na základě logistické regrese, kde závisle proměnnou bylo zhoršení finanční situace domácnosti (oproti žádné změně/zlepšení). Mezi vysvětlující proměnné bylo zařazeno respondentovo pohlaví, vzdělání, věk, ekonomický status, partnerské soužití a přítomnost dítěte mladšího 15 let v domácnosti.

materialních-zivotnich-podminkach-svych-domacnosti-cerven-2021.

ČSÚ (2022) *Příjmy, výdaje a životní podmínky domácností*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zivotni_uroven_spotreba_domacnosti_prace.

De Jong Gierveld, J., Van Tilburg, T. (2006) „A 6-Item Scale for Overall, Emotional, and Social Loneliness: Confirmatory Tests on Survey Data.“ *Research on Aging* 28(5): 582–598. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0164027506289723>.

Easterlin, R. A. (1974) „Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some empirical evidence.“ Pp. 89–125. In David, P. A., Reder, M. W. (ed.): *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramovitz*. New York: Academic Press.

Eurofound (2020) *Living, working and COVID-19. COVID-19 series*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20059en.pdf.

Eurostat (2019) *How satisfied are people with their lives?* Eurostat Press Office. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10207020/3-07112019-AP-EN.pdf/f4523b83-1f6b-251c-2c44-60bd5c0de76d>.

FitzRoy, F. R., Nolan, M. A. (2022) „Income Status and Life Satisfaction.“ *Journal of Happiness Studies* 23(4): 233–256. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10902-021-00397-y>.

Gaut, T. J. (2021) *Economic and Social Well-being of Young Adults in Belarus, Kazakhstan and Poland*. Generations and Gender Programme. Dostupné z: https://www.ggp-i.org/wp-content/uploads/2021/02/Research-Brief_Thomas-Gaut.pdf.

Gilbert, N. (2009) „European Measures of Poverty and „Social Exclusion“: Material Deprivation, Consumption, and Life Satisfaction.“ *Journal of Policy Analysis and Management* 28(4): 738–744. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/206885157>.

Hamplová, D. (2004) *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. Praha: SOÚ AV ČR.

Hamplová, D. (2015) *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele. Štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri.

Kreidl, M., Šťastná, A., Kocourková, J., Hamanová, J., Zvoniček, T., Slabá, Beaupré, P., Jablonski, W., Koops, J.C., Rijken, A., Sturm, N. (2021a) *Czech Harmonized Generations and Gender Survey-II Pilot*. Version 0.3. Data obtained from the GGP Data Archive.

Kreidl, M., Šťastná, A., Kocourková, J., Džuráková, D., Hamanová, J., Zvoniček, T., Slabá, J. (2021b). *Czech GGS COVID Pilot – a Follow-up study*. Preliminary

version of data set (data k listopadu 2021 nezveřejněna v datovém archivu).

Menzel, A., Miotto, M. (2020) *Rozdílné ekonomické dopady krize covid-19 na muže a ženy v Česku*. IDEA anti COVID-19. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/images/COVID/IDEA_Gender_dopady_covid-19_cerven_21.pdf.

Mlčoch, L. (2007) „Ekonomie a štěstí: proč více někdy není lépe.“ *Politická ekonomie* 55(2): 147–163. Dostupné z: <https://polek.vse.cz/pdfs/pol/2007/02/01.pdf>.

OECD (2020) *How's Life? 2020: Measuring Well-being*. Paris: OECD Publishing. Dostupné z: <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>.

PAQ Research (Nedat.) *Život během pandemie*. Dostupné z: <https://zivotbehempandemie.cz/projekt>.

Salačová, A. (2015) *Vztah štěstí a důchodu v zemích západní a východní Evropy*. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/pqsq0/Alena_Salacova_DP_orig.pdf.

Sirovátková, T., Šimíková, I., Jahoda, R., Godarová, J. (2015) *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Full-text/vz_390.pdf.

Slezáčková, A. (2010) „Štěstí jako předmět vědeckého zkoumání pozitivní psychologie.“ *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 58(P14): 5–18. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/114429/P_Psychologica_14-2010-1_2.pdf?sequence=1.

Šťastná, A. (2021) *Péče o děti v době pandemie*. Výsledky pilotní studie projektu Současná česká rodina. Dostupné z: <https://ggp-cz.fss.muni.cz/zajimave-vysledky>.

Večerník, J., Mysíková, M. (2015) *Chudoba v České republice. Kritický pohled na evropské ukazatele*. Praha: SOÚ AV ČR.

Večerník, J. ed. (2016) *Práce, hodnoty a blahoby: české reality v evropském kontextu*. Praha: SOÚ AV ČR.

Ing. Sylva Höhne
(sylva.hohne@vupsv.cz) působí ve výzkumné pracovní skupině rodinné politiky VÚPSV, v. v. i. (Research Institute for Labour and Social Affairs), *Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7, Česká republika*. Odborně se zaměřuje na sociálně-ekonomické podmínky a finanční podporu rodin.

Literatura a zdroje

Clark, A. E., Lepinteur, A. (2021) „Pandemic Policy and Life Satisfaction in Europe.“ *Review of Income and Wealth*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/roiw.12554>.

CVVM (2020a) *Spokojenost se životem – září 2020*. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5313-spokojenost-se-zivotem-zari-2020>.

CVVM (2020b) *Spokojenost se životem a s jeho různými aspekty – Naše společnost – speciál – prosinec 2020*. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5343-spokojenost-se-zivotem-a-s-jeho-ruznymi-aspekty-nase-spolecnost-special-prosinec-2020>.

CVVM (2021a) *Občané o ekonomické situaci svých domácností – červen 2021*. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/ekonomicke-prace-prijmy-zivotni-uroven/5417-obcane-o-ekonomicke-situaci-svych-domacnosti-cerven-2021>.

CVVM (2021b) *Občané o materiálních životních podmínkách svých domácností – červen 2021*. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/ekonomicke-prace-prijmy-zivotni-uroven/5399-obcane-o>

Odborný měsíčník Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR SOCIÁLNÍ SLUŽBY www.socialnisluzby.eu

Z obsahu dubnového čísla

- Aktuality APSS ČR 5
- Institut vzdělávání APSS ČR: Nabídka otevřených kurzů 8
- Opatrovnictví: Opatrovnická rada - mnoho povyku pro nic? 12
- Aromaterapie: Jak získáváme éterické oleje 14
- Statistika: Jak covid-19 ovlivnil vývoj sociálních příjmů obyvatelstva? 17
- Smyslová aktivizace: Koncept Smyslové aktivizace začíná – Příchod s úctou, respektem a láskou 20
- Sociálně-aktivizační služby: Vedení rozhovoru s malým klientem sociálně-aktivizační služby 24
- Informovaný souhlas: proč vznikl? 1. díl 26
- Reportáž: Přední odborníci přednášeli o budoucnosti stárnutí i o telemedicině 28
- Veřejný ochránce práv: Ochránce zahájil sérii návštěv domovů pro seniory a domovů se zvláštním režimem pro klienty s demencí 34